

400 urteko lurrun makina eta aire girotu nafarrak

NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA

Gendulain (Nafarroa), 1553. Jeronimo Aiantz Beaumont jaio zen. Amaren aldetik Leringo kondearen familiakoa izaki, 14 urte zituela Felipe II.aren gortera eraman zuten paje modura, eta, gerora gizenduko zuen curriculum amaiezinarene oinarri, formakuntza anitza jasotzen hasi zen bertan. Margolaria, asmatzailea, errejidorea, komendadorea, kosmografoa, militarra, abeslaria eta konpositorea izan zen Aiantz.

1587an, Espainiako erregeak meatzetako administratzaile nagusi izendatu zuen, eta erresumako 550 meatzetako arazo larrietakoa konpontzeari ekin zion: ur filtrazioak. Lurrin makinak erabiliko zituen ura tunel eta galerietatik kanpora ponpatzeko.

1598an Felipe II.a hil zenean, Aiantzek kargua galdu zuen konponbidea praktikara eramateke. Hala ere, 1606an errege berriak "asmakuntza pribilegioa" eman zion bere lurrin makinagatik, hau da, diseinatutako makina patentatu zuen. Ezin da esan Aiantzek lurrin makina asmatu zuenik, Antzinarotik ezaguna baitzen lurrina energia iturri bezala erabil zitekeela, baina bai lurrin makina "industrial" patentatzen lehena izan zela. Baita erabilera praktikoa ematen ere. Isilpean, Felipe II.aren garaian abandonatutako Sevillako Guadalcanal zilar meatzetan jarri zuen martxan lurrin makina. Gainera, sobera zegoen ura

Jerónimo Aiantzek (1544-1613) 48 asmakizun patentatu zituen, besteak beste, meatzetako baldintzak hobetzeko lurrin makina.

kanporatzeko hoditeria –eta termodinamikaren printzipioak– baliatu zituen meatzetan faltan zegoen aire freskoa sartzeko. Aire elurrez hoztu eta atzera galerietan sartzera lortu zuen. Bestela esanda, aire girotu sistema bat ere asmatu zuen.

1613an hil zen Jeronimo Aiantz. Mendea eta erditik gora joan zen Thomas Savery eta James Wattsek lurrin makina, Industria Iraultzaren oinarri eta pizgarri nagusietakoa, patentatu arte. Eta haien izango zen Aiantzek sekula jaso ez zuen aitortza eta lorria. ●

Yankiak herbeheretarrak ziren

XVII. mendean herbeheretar asko joan ziren Ipar Amerikara, nagusiki, Ingalaterra Berrira. Beste hizkuntza askotan bezala, Jan (Jon) oso izen arrunta zen nederlanderaz, eta kolono holandarrak izendatzeko *Janke* txigigarria erabiltzen hasi ziren inguru haietan. Sezesio Gerran, iparraldeko bandokoei hartu zuten ezizena, eta

egun estatubatuar guztiei esaten zaie yanki.

Baina badira hitzak jatorri zaharra goa duela diotenak ere. Zenbaitentzat, nahuatl hizkuntzako *yankuitl* hitzetik dator eta "jende berria" esan nahi du. Robert Graves idazle britainiarrak, aldiz, uste zuen *ianke* hitz komantxea zela eta "koldarrak" esan nahi zuela. ●